

Jakub Czepek

Prawo do życia a czas ratyfikacji Europejskiej Konwencji Praw Człowieka : ewolucja stanowiska ETPC

Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego 5, 5-14

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRAWO MIĘDZYNARODOWE PRAW CZŁOWIEKA

Jakub Czepek

Wydział Prawa i Administracji UWM w Olsztynie

Prawo do życia a czas ratyfikacji Europejskiej Konwencji Praw Człowieka – ewolucja stanowiska ETPC

Słowa kluczowe: zakres temporalny art. 2, *Janowiec i inni przeciwko Rosji*, *Šilih przeciwko Słowenii*, kryteria *Šilih*, aspekt proceduralny art. 2

Wszystkie umowy międzynarodowe, a taką jest przecież także Europejska Konwencja Praw Człowieka (EKPC) posiadają swój wymiar temporalny. Każda umowa międzynarodowa obowiązuje w określonym przedziale czasu. Najczęściej umowa zaczyna obowiązywać po jej ratyfikacji – i ewentualnym upływie przewidzianego wcześniej terminu – czyli po formalnym związaniu się umową przez Państwa–Stronę. Taka sytuacja ma miejsce w przypadku EKPC oraz Protokołów Dodatkowych do niej.

Potwierdza to Konwencja Wiedeńska o Prawie Traktatów, która stanowi: *Jeżeli odmienny zamiar nie wynika z traktatu ani nie jest ustalony w inny sposób, jego postanowienia nie wiążą strony w odniesieniu do żadnej czynności lub zdarzenia, które miały miejsce, ani w odniesieniu do żadnej sytuacji, która przestała istnieć przed dniem wejścia w życie traktatu w stosunku do tej strony*¹.

A. Wyrozumska podkreśla, że w sferze stosowania umów międzynarodowych ważną rolę odgrywa zasada nieretroaktywności, która traktowana jest dość restrykcyjnie, ponieważ podporządkowana jest konieczności pogodzenia dwóch interesów, z jednej strony bezpieczeństwa prawnego, z drugiej umożliwienia stosowania nowych norm prawa międzynarodowego².

Zasięg temporalny EKPC nie odbiega od tej reguły. Chronionych w Konwencji praw można dochodzić tylko jeżeli naruszenie miało miejsce po jej wejściu w życie wobec danego Państwa–Strony.

---

¹ Konwencja Wiedeńska o Prawie Traktatów z dn. 22 maja 1969 (Dz.U. z 1990 r. Nr 74, poz. 439), art. 28.

² A. Wyrozumska, *Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka*. Warszawa 2006, s. 280.

Wyjątkową sytuacją jest taka, kiedy chodzi o naruszenie prawa do życia w jego aspekcie proceduralnym, w sytuacji, gdy samo zdarzenie główne miało miejsce jeszcze przed wejściem w życie Konwencji wobec danego Państwa–Strony. Głównym celem niniejszego artykułu jest dokonanie analizy dotychczasowego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) w tego rodzaju sprawach.

Przed rozpoczęciem dalszych rozważań warto wyjaśnić dokładnie zagadnienie proceduralnego aspektu art. 2 Konwencji, który chroni prawo do życia jednostki.

1. Zagadnienie aspektu proceduralnego prawa do życia

Artykuł 2 EKPC, chroniący prawo do życia, milczy na temat aspektu proceduralnego i materialnego prawa do życia. Są to zagadnienia wywiedzione z Konwencji w orzecznictwie Trybunału. Ich główne założenia wynikają z teorii zobowiązań pozytywnych wynikających z Konwencji (zwłaszcza w sferze art. 2 i 3).

Aspekt materialny wiąże się z „klasycznym” pojmowaniem prawa do życia. Obejmuje on przede wszystkim zdarzenie powodujące śmierć oraz jej szeroko pojęte okoliczności. Chodzi o sytuację, gdy okoliczności śmierci stanowią naruszenie Konwencji. Trybunał już kilkanaście lat temu stwierdzał konieczność uzupełniania warstwy materialnej art. 2 obowiązkami pozytywnymi o charakterze proceduralnym.

Wspomniany obowiązek proceduralny początkowo dotyczył głównie konieczności przeprowadzenia adekwatnego i skutecznego śledztwa. Wówczas ETPC opierał się o łączne zastosowanie art. 2 i art. 1 EKPC. Art. 1 gwarantuje *każdej osobie podlegającej jurysdykcji Państwa–Strony prawa i wolności określone w Konwencji*³. Początkowo właśnie takie łączne zastosowanie art. 2 i art. 1 stanowiło podstawę obowiązków proceduralnych Państwa–Strony⁴.

Obowiązek ten ewoluował. Z czasem Trybunał uznał, że zobowiązania pozytywne o charakterze proceduralnym wynikają z samego art. 2 Konwencji bez potrzeby stosowania art. 1. Obecnie Trybunał wspomina już wyłącznie o aspekcie materialnym prawa od życia oraz jego aspekcie proceduralnym. Traktuje je jako odrębne elementy prawa z art. 2⁵.

³ Art. 1 stanowi: *Wysokie Ukladające się strony zapewnią każdej osobie podlegającej ich jurysdykcji prawa i wolności określone w rozdziale I niniejszej Konwencji.*

⁴ Zob. np. wyrok ETPC w sprawie *Oğur przeciwko Turcji* z 20.05.1999, nr skargi 21594/93, § 88; zob. także wyrok ETPC w sprawie *McCann i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, z 27.09.1995, nr skargi 18984/91 § 161; wyrok ETPC w sprawie *Yaşa przeciwko Turcji* z 2.9.1998, nr skargi 22495/93, § 98; *Assenov i inni przeciwko Bułgarii* z 28.10.1998, nr skargi 24760/94, § 102.

⁵ Szerzej: A.R. Mowbray, *The Development of positive obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*, Oxford–Portland–Oregon, 2004, s.27 i nn.; J. Czepek, *Zobowiązania pozytywne państwa w sferze praw*

Trybunał w swym orzecznictwie zakłada, że każdy przypadek śmierci jednostki wymaga zbadania zarówno okoliczności zdarzenia powodującego śmierć, jak też ustalenia ewentualnych winnych oraz doprowadzenia ich do odpowiedzialności. Takie śledztwo musi spełniać wymogi niezależności, skuteczności, transparentności oraz sprawności⁶.

Aspekt proceduralny prawa do życia obejmuje jednak nie tylko konieczność przeprowadzenia skutecznego śledztwa. Może on obejmować również dalsze etapy postępowania przed sądami i organami krajowymi. Trybunał wskazuje, że wymaga to ustanowienia skutecznego i niezawisłego systemu sądowego, by przyczyna śmierci mogła zostać ustalona, a osoby odpowiedzialne pociągnięte do odpowiedzialności⁷. Coraz częściej dochodzi do sytuacji w których Trybunał stwierdza uchybienia po stronie sądów krajowych, które w toku postępowania nie były w stanie doprowadzić do ustalenia okoliczności śmierci jednostki i pociągnięcia ewentualnych winnych do odpowiedzialności⁸. Stanowi to naruszenie aspektu proceduralnego prawa do życia.

Właśnie w rozwoju i niejako oddzieleniu aspektu proceduralnego prawa do życia od jego aspektu materialnego należy upatrywać możliwość dochodzenia naruszenia prawa do życia (w aspekcie proceduralnym) w związku ze zdarzeniem powodującym śmierć, które miało miejsce jeszcze przed wejściem w życie Konwencji wobec danego Państwa–Strony. Chodzi o sytuację, w którejjsamo materialne naruszenie prawa do życia (czyli okoliczności śmierci) nie może być zbadane, ponieważ miało to miejsce przed wejściem w życie EKPC wobec Państwa–Strony. Z kolei postępowanie w tej sprawie może w dalszym ciągu się toczyć i stanowić naruszenie prawa do życia w jego aspekcie proceduralnym. Może się to wiązać np. z przewlekłością postępowania albo nieskutecznością organów ścigania lub wymiaru sprawiedliwości.

Warto oddzielnie przyjrzeć się orzecznictwu strasburskiemu w tej materii.

2. Ewolucja zakresu temporalnego prawa do życia w orzecznictwie ETPC

Początkowo Trybunał nie rozbudowywał ani nie definiował zbyt szeroko możliwości naruszenia proceduralnego aspektu art. 2 w sytuacji, kiedy śmierć miała miejsce przed wejściem w życie EKPC wobec danego Państwa–

---

człowieka pierwszej generacji na tle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Olsztyn 2014, s. 71 i nn.; J. Czepek, *State's Positive Obligations under Article 2 of the ECHR. Part. 2 – Procedural Obligations*, [w:] S. Ożóg (ed.), *Modern Challenges of Human Rights Protection. Selected Problems*, Olsztyn 2011, s.10 i nn.

⁶ Zob. L. Garlicki (red.), *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. I. *Komentarz do artykułów 1–18*, Warszawa 2010, s. 84 i nn.

⁷ Zob. np. wyrok ETPC w sprawie *Byrzykowski przeciwko Polsce* z 27.6.2006 r., nr skargi 11562/05, § 104.

⁸ *Ibidem*, § 114 i nn.; wyrok ETPC w sprawie *Przemek przeciwko Polsce* z 17.9.2013, nr skargi 22426/11.

–Strony. W decyzji o warunkach dopuszczalności w połączonych sprawach *Moldovan i inni przeciwko Rumunii* oraz *Rosta⁹ i inni przeciwko Rumunii*⁹ ETPC zbadał postępowanie, które dotyczyło pogromu Romów w dniu 20.09.1993 r. Samo zdarzenie miało miejsce przed związaniem się Konwencją przez Rumunię (20.06.1994 r.), chociaż braki w postępowaniu pojawiły się już po tej dacie.

W tej sprawie Trybunał uznał, że zgodnie z ogólnie uznanymi regułami prawa międzynarodowego Konwencja może mieć zastosowanie jedynie wobec faktów, które nastąpiły po wejściu jej w życie w odniesieniu do danego Państwa–Strony. A skoro obowiązek przeprowadzenia skutecznego postępowania, które będzie mogło doprowadzić do identyfikacji i ukarania sprawców jest połączony z wydarzeniami, które nie mogą być zbadane przez Trybunał to ETPC nie jest właściwy *ratione temporis*, aby zbadać proceduralnego naruszenia art. 2¹⁰.

I. C. Kamiński słusznie określa takie stanowisko Trybunału jako rygorystyczne i dodaje, że zostało ono nieco złagodzone¹¹ w sprawie *Voroshilov przeciwko Rosji*¹². Trybunał zbadał w niej, czy doszło do naruszenia art. 3 Konwencji i uznał, że jest niewłaściwy *ratione temporis*. ETPC zwrócił jednak uwagę, że musiał tak uznać, ponieważ nie był w stanie zbadać, czy skarżący poczynił „wiarygodne twierdzenia” (*credible assertions*). Trudno się nie zgodzić, z I. C. Kamińskim, który wskazuje, że Trybunał zasugerował, że gdyby okoliczności zdarzeń i tożsamość sprawców nie budziły wątpliwości (a więc wystąpiłyby „wiarygodne twierdzenia”), ETPC mógłby uznać swoją właściwość temporalną¹³.

W kolejnej sprawie dotyczącej naruszenia art. 3, w której samo zdarzenie miało miejsce przed związaniem się przez Państwo–Stronę Konwencją, Trybunał umożliwił rozpoznanie skargi. W sprawie *Bălăşoiu przeciwko Rumunii* ETPC radykalnie zmienił swe dotychczasowe podejście. Badając okoliczności

⁹ Decyzja ETPC w sprawie *Moldovan i inni przeciwko Rumunii* oraz *Rosta⁹ i inni przeciwko Rumunii* z 13.3.2001 r., nr skargi 41138/98, 64320/01.

¹⁰*Ibidem*, zob. także I. C. Kamiński, *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw człowieka w Strasburgu w sprawie „skargi katyńskiej”*. Właściwość czasowa (*ratione temporis*) w sprawach dotyczących prawa do życia, [w:] B. Sitek, T. Jasudowicz, M. Seroka (red.), *Fides et bellum. Księga poświęcona Pamięci Księdza Biskupa, Profesora, Generała śp. Tadeusza Płockiego*, t. I, Olsztyn 2012, s. 83–84; I. C. Kamiński, *Właściwość czasowa (ratione temporis) Europejskiego Trybunału Praw człowieka w Strasburgu w sprawach dotyczących prawa do życia – uwagi na kanwie „skarg katyńskich”*, [w:] T. Jasudowicz, M. Balcerzak, J. Kapelańska-Pręgowska (red.) *Europejska konwencja Praw Człowieka i jej system kontrolny – Perspektywa systemowa i orzecznicza*, Toruń 2011, s. 337; I. C. Kamiński, *Historical Situations in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights in Strasbourg*, *Polish Yearbook of International Law*, No XXX, 2010, s. 15.

¹¹ I. C. Kamiński, *Wyrok Europejskiego...*, s. 84; I. C. Kamiński, *Właściwość czasowa...*, s. 337.

¹² Decyzja ETPC w sprawie *Voroshilov przeciwko Rosji* z 8.12.2005, nr skargi 21501/02.

¹³ I. C. Kamiński, *Wyrok Europejskiego...*, s. 84; I. C. Kamiński, *Właściwość czasowa...*, s. 338.

podobne do sprawy *Moldovan* Trybunał zdecydował, że zbada naruszenie w aspekcie proceduralnym pomimo niemożności zbadania skargi w aspekcie materialnym¹⁴.

Po tej decyzji Trybunał określił standardy dotyczące temporalnego zastosowania Konwencji. Dokonał tego w wyroku *Blečić przeciwko Chorwacji*¹⁵. Warto dodać, że przedmiotem sprawy nie było prawo do życia, a prawa do własności.

ETPC zbadał w nim sprawę skarżącą, która jeszcze przed wejściem w życie Konwencji wobec Chorwacji posiadała szczególnie chronione prawo do najmu mieszkania. W związku z działaniami zbrojnymi oraz rozpadem byłej Jugosławii w latach 90-tych ubiegłego stulecia, skarżąc utraciła mieszkanie. ETPC aby stwierdzić, czy doszło do naruszenia Konwencji, musiał zbadać (a częściowo nawet określić) swą właściwość temporalną.

Wyrok w tej sprawie stał się podstawą do określenia zakresu temporalnego Konwencji. Trybunał przywołał swe wcześniejsze stanowisko (zwłaszcza w sprawach *Moldovan i inni przeciwko Rumunii oraz Rosta² i inni przeciwko Rumunii* oraz *Zana przeciwko Turcji*¹⁶) i stwierdził, że jurysdykcja temporalna powinna być określona w odniesieniu do faktów kluczowych dla zarzuconej ingerencji. Późniejszy brak reakcji na ingerencję nie może mieścić się w ramach czasowej właściwości Trybunału¹⁷.

ETPC wskazał również, że aby określić jego właściwość temporalną należy dokładnie zidentyfikować, w każdej szczególnej sprawie, czas domniemanej ingerencji. Aby tego dokonać Trybunał musi wziąć pod uwagę zarówno fakty dotyczące zarzutów skarżącego, jak i zakres prawa chronionego w Konwencji¹⁸.

Wreszcie, ETPC zwrócił uwagę, że Konwencja nie nakłada na państwa szczególnego obowiązku zadośćuczynienia za naruszenia powstałe przed datą związania się przez Państwo–Stronę EKPC. Odmiennie stanowisko oznaczałoby retroaktywne stosowanie umowy międzynarodowej, sprzeczne z ogólnie uznanymi regułami prawa międzynarodowego oraz kwestionowanie rozróżnienia na naruszenie i reparacje, które charakteryzuje reguły prawne dotyczące odpowiedzialności państwa¹⁹.

I. C. Kamiński ocenia, że zgodnie z wyrokiem *Blečić* poza kognicją Trybunału muszą pozostać „czasowo zamknięte” akty. Obowiązek proceduralny, wynikający z prawa do życia, zdawał się kwalifikować je jako jedną z prawnych reakcji na zamknięte temporalnie zdarzenie²⁰.

¹⁴ Decyzja ETPC w sprawie *Bălăşoiu przeciwko Rumunii* z 2.9.2003, nr skargi 37424/97.

¹⁵ Wyrok ETPC w sprawie *Blečić przeciwko Chorwacji* z 8.3.2006, nr skargi 59532/00.

¹⁶ *Ibidem*, § 75-76; zob. także wyrok ETPC w sprawie *Zana przeciwko Turcji* z 25.11.1997, nr skargi 18954/91.

¹⁷ *Ibidem*, § 77.

¹⁸ *Ibidem*, § 82.

¹⁹ *Ibidem*, § 81; zob. także I. C. Kamiński, *Właściwość czasowa...*, s. 340.

²⁰ I.C.Kamiński, *Wyrok Europejskiego...*, s. 85–86; I. C. Kamiński, *Właściwość czasowa...*, s. 340.

Jasne stanowisko dotyczące obowiązków proceduralnych wynikających z art. 2 w związku ze zdarzeniem, które miało miejsce przed wejściem w życie Konwencji wobec danego państwa, Trybunał wyraził w sprawie *Šilih przeciwko Słowenii*²¹.

3. Określenie standardu temporalnego zakresu art. 2 – *Šilih przeciwko Słowenii*

Trybunał w sprawie *Šilih* częściowo odszedł od swoich wcześniejszych – i niekiedy rozbieżnych – stanowisk. Właściwie, biorąc pod uwagę obecną linię orzecniczą ETPC, można stwierdzić, że w tym wyroku sędziowie określili obowiązujący strasburski standard zastosowania Konwencji do obowiązków proceduralnych art. 2 w sytuacji, gdy sama śmierć miała miejsce jeszcze przed wejściem w życie EKPC wobec danego Państwa–Strony.

Sprawa *Šilih przeciwko Słowenii* dotyczyła śmierci syna skarżących, który zmarł w szpitalu na skutek szoku anafilaktycznego, najprawdopodobniej po podaniu mu przez lekarza dyżurnego leku, na który był uczulony. Śmierć miała miejsce w 1993 r., przed związaniem się Konwencją przez Słowenię (miało to miejsce 28.6.1994 r.). Skarżący podejmowali działania na drodze prawnej – wystąpili z wnioskiem o wszczęcie postępowania karnego oraz cywilnego. Postępowanie karne zostało zawieszona a po jego podjęciu zostało umorzona w 2000 r. Postępowanie cywilne zakończyło się bezskutecznie w 2006 r.²²

Trybunał zbadał swą właściwość temporalną i stwierdził, że nie jest właściwy do zbadania naruszenia art. 2 w jego aspekcie materialnym, ponieważ śmierć miała miejsce przed związaniem się przez państwo Konwencją²³. Odnosząc się do aspektu proceduralnego – czyli postępowania, które miało miejsce już po wejściu w życie Konwencji wobec Słowenii – ETPC uznał swą właściwość temporalną²⁴ i stwierdził, że doszło do naruszenia art. 2 w jego aspekcie proceduralnym.

W wyroku Wielkiej Izby w tej sprawie ETPC przypomniał swe stanowisko wyrażone w sprawie *Blečić* i wskazał, że test i kryteria z wyroku *Blečić* mają „ogólny charakter”, podczas gdy ich stosowanie należy odnieść do szczególnej natury niektórych praw, takich jak art. 2 i 3. ETPC dodał, że prawo do życia i zakaz tortur stanowią ucieleśnienie podstawowych wartości społeczeństwa demokratycznego, tworzącego Radę Europy²⁵.

²¹ Wyrok ETPC w sprawie *Šilih przeciwko Słowenii* z 28.06.2007 (Izba), nr skargi 71463/01; zob. także wyrok ETPC w sprawie *Šilih przeciwko Słowenii* z 9.4.2009 (Wielka Izba), nr skargi 71463/01.

²² Zob. szerzej T. Jasudowicz, J. Czepek, J. Kapelańska-Pręgowska, *Międzynarodowe standardy bioetyczne. Dokumenty i orzecznictwo*, Warszawa 2014, s. 269 i nn.

²³ *Šilih przeciwko Słowenii* (Izba), § 90.

²⁴ *Ibidem*, § 97.

²⁵ *Šilih przeciwko Słowenii* (Wielka Izba), § 147.

W ten sposób ETPC potwierdził ostateczne oderwanie aspektu materialnego i proceduralnego prawa do życia. Co za tym idzie, konieczność przeprowadzenia adekwatnego i skutecznego śledztwa obowiązuje Państwo–Stronę, nawet jeśli samo zdarzenie powodujące śmierć miało miejsce przed związaniem się Konwencją²⁶.

W sprawie *Šilih* Trybunał wyraził też kilka ogólnych zasad dotyczących zastosowania art. 2 w jego aspekcie proceduralnym w sytuacji, kiedy zdarzenie powodujące śmierć miało miejsce przed związaniem się przez państwo Konwencją.

Przede wszystkim, w sytuacji kiedy śmierć nastąpiła przed datą wejścia w życie Konwencji względem danego państwa **tylko działania lub zaniechania o charakterze proceduralnym mogą zostać objęte jurysdykcją temporalną Trybunału**²⁷.

Po drugie, **musi istnieć rzeczywisty związek między śmiercią i wejściem w życie Konwencji wobec danego państwa** aby proceduralny obowiązek wynikający z art. 2 był skuteczny. Oznacza to, że **znaczna część kroków proceduralnych** – które obejmują nie tylko skuteczne śledztwo w sprawie śmierci ale również podjęcie odpowiednich postępowań mających na celu ustalenie przyczyny śmierci oraz doprowadzenie osób odpowiedzialnych przed oblicze wymiaru sprawiedliwości – powinna być przeprowadzona po dacie wejścia w życie Konwencji²⁸.

Trybunał wprowadza też wyjątek i stwierdza, że nie jest wykluczone, że w pewnych okolicznościach **związek może być także oparty na konieczności zapewnienia, zegwarancje oraz wartości ustanawiające Konwencję są chronione w sposób rzeczywisty i skuteczny**.

4. Wyrok ETPC w sprawie *Janowiec i inni przeciwko Rosji*

Praktyczne zastosowanie powyższych reguł znalazło swe odzwierciedlenie w późniejszym orzecznictwie ETPC, np. w sprawach *Przemek przeciwko Polsce*²⁹, *Jelić przeciwko Chorwacji*³⁰ czy *Mocanu i inni przeciwko Rumunii*³¹. Zwiększająca się liczba tego rodzaju wyroków dowodzi, że rozpatrywanie spraw, dotyczących naruszenia obowiązków proceduralnych w związku ze

²⁶ *Ibidem*, § 159.

²⁷ *Ibidem*, § 162.

²⁸ *Ibidem*, § 163.

²⁹ Wyrok ETPC w sprawie *Przemek przeciwko Polsce* z 17.9.2013, nr skargi 22426/11; zob. także M. Lubiszewski, O jakości polskiego rozliczenia z przeszłością w świetle orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *Przemek przeciwko Polsce*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne”, Nr 4, 2013, s. 59–68.

³⁰ Wyrok ETPC w sprawie *Jelić przeciwko Chorwacji* z 12.6.2014, nr skargi 57856/11.

³¹ Wyrok ETPC w sprawie *Mocanu i inni przeciwko Rumunii* z 17.9.2014, nr skargi 10865/09; 45886/07; 32431/08.

śmiercią, która miała miejsce przed związaniem się przez państwo Konwencją, stanowi coraz bardziej stały element orzecznictwa strasburskiego. Warto dodać, że niekiedy te sprawy dotyczą ważnej problematyki rozliczania z trudną, komunistyczną przeszłością oraz jej zbrodniami (np. *Przemysł przeciwko Polsce*).

Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku sprawy *Janowiec i inni przeciwko Rosji*³², w której ETPC zmierzył się ze zbrodnią katyńską z 1940 r. Oba wyroki w tej sprawie, zarówno wyrok Izby, jak i wyrok Wielkiej Izby rodzą do dzisiaj wiele kontrowersji.

Oczywiste jest, że Trybunał badając swą właściwość temporalną uznałby się za niewłaściwy temporalnie do zbadania zbrodni katyńskiej pod kątem materialnego aspektu art. 2. Nie rodzi to większych wątpliwości, zwłaszcza, że sama Konwencja powstała w 1950 r., a więc 10 lat po tej zbrodni. Skarga dotyczyła jednak naruszenia proceduralnego prawa do życia.

Już w wyroku Izby z 2012 r. Trybunał uznał się za niewłaściwy temporalnie do zbadania naruszenia art. 2 w jego aspekcie proceduralnym. ETPC argumentował, że znaczna część śledztwa w sprawie zbrodni katyńskiej miała miejsce przed związaniem się przez Rosję Konwencją (co miało miejsce w 1998 r.). Dotyczyło to prac wykopaliskowych w Katyniu, Charkowie i Miednoje oraz działań śledczych w latach 1991–1995. Trybunał uznał, że większa część działań śledczych miała miejsce na początku lat 90. i znacznie przewyższała działania podjęte po 1998 r., a więc po związaniu się przez Rosję Konwencją³³.

Wprawdzie Trybunał uznał, że zbrodnia katyńska była zbrodnią w zakresie prawa międzynarodowego i jej dokonanie stało w sprzeczności z podstawowymi wartościami Konwencji, jednak nie oznacza to, że państwa mają nieustający obowiązek badania takich zbrodni. Obowiązek proceduralny wynikający z art. 2 ulegnie aktualizacji, jeśli pojawi się informacja rzucająca nowe światło na zbrodnię w znaczeniu prawa międzynarodowego³⁴.

W konsekwencji Trybunał w wyroku Izby w 2012 r. uznał, że nie może uznać się za właściwy temporalnie do zbadania naruszenia art. 2 w jego aspekcie proceduralnym³⁵.

Wielka Izba Trybunału zbadała swoją właściwość temporalną odnosząc się do kryteriów ze sprawy *Šilih*. ETPC zbadał więc działania i zaniechania proceduralne po dacie związania się przez Rosję Konwencją, wykonał test „rzeczywistego związku” oraz zbadał, czy związek ten może być także oparty

---

³² Wyrok ETPC w sprawie *Janowiec i inni przeciwko Rosji* z 16.4.2012 (Izba), nr skargi 55508/07; 29520/09; wyrok ETPC w sprawie *Janowiec i inni przeciwko Rosji* z 21.10.2014 (Wielka Izba), nr skargi 55508/07; 29520/09.

³³ *Janowiec i inni przeciwko Rosji* (Izba), § 138.

³⁴ *Ibidem*, § 139; zob. także I. C. Kamiński, *Wyrok Europejskiego...*, s. 99.

³⁵ *Ibidem*, § 142.

na konieczności zapewnienia, że gwarancje oraz wartości ustanawiające Konwencję są chronione w sposób rzeczywisty i skuteczny.

Odnosząc się do działań i zaniechań proceduralnych po 1998 r., Trybunał stwierdził, że większość działań miała miejsce przed datą związania się przez Rosję Konwencją³⁶. ETPC nie uwzględnił podnoszonych przez skarżących argumentów o utajnieniu akt już po 1998 r. ani zmiany kwalifikacji osób „zmarłych” w Katyniu na „zaginionych”, czego dokonał sąd rosyjski.

Odnosząc się do testu rzeczywistego związku, ETPC stwierdził, że trudno dopatrywać się takiego związkupomiędzy morderem polskich oficerów w Katyniu w 1940 r. a wejściem w życie Konwencji wobec Rosji w 1998 r.³⁷

Wreszcie, ETPC musiał również ustalić, czy wystąpiły wyjątkowe okoliczności sprawy, które uzasadniałyby odejście od wymogu „rzeczywistego związku” poprzez zastosowanie standardu wartości ustanawiających Konwencję. Wielka Izba uznała, że wydarzenia, które mogłyby uruchomić obowiązek śledztwa wynikający z art. 2, miały miejsce w 1940 r., czyli 10 lat przed powstaniem Konwencji. Dlatego też Wielka Izba podtrzymała wyrok Izby i uznała się za niewłaściwą *ratione temporis*³⁸.

Ten fragment wyroku może rodzićspore wątpliwości. ETPC ustanawia standard odnoszący się do wyjątkowej sytuacji, kiedy mowa jest nie o „zwykłym” naruszeniu EKPC, tylko odwołującym się do wartości leżących u jej podstaw. Zwłaszcza, że – również w wyroku *Janowiec i inni* – Trybunał wskazuje, że chodzi o poważne zbrodnie w zakresie prawa międzynarodowego, takie jak zbrodnie wojenne, ludobójstwo czy zbrodnie przeciwko ludzkości, zgodnie z ich definicjami. Do tej kategorii należy zaliczyć zbrodnię katyńską. ETPC podkreśla jednak, że omawiany wyjątek można zastosować wyłącznie do zbrodni, które zostały popełnione po powstaniu Konwencji³⁹.

Sędziowie wyrazili swoje poważne wątpliwości co do tego wyroku w opiniach odrębnych. Skrytykowali oni interpretację wszystkich trzech kryteriów ze sprawy *Šilih*. Argumentowano to niemożliwością porównywania tych dwóch spraw ze względu na skalę naruszenia oraz krytykując ocenę postępowania przed sądami rosyjskimi, zwłaszcza w zakresie oceny działań po 1998 r. Odnosząc się do trzeciego kryterium, czyli tzw. klauzuli humanitarnej, czworo sędziów nie zgodziło się na „zamknięcie drzwi” przed ofiarami zbrodni, które miały miejsce przed powstaniem Konwencji⁴⁰. Uznali oni również, że Trybunał orzekając w taki sposób nie podtrzymał „klauzuli humanitarnej”, a wręcz osłabił jej przyszłe zastosowanie⁴¹. Zwłaszcza w tym ostatnim aspekcie trudno odmówić racji sędziom Ziemele, De Gaetano, Laffranque i Keller.

³⁶ *Ibidem*, § 157-159.

³⁷ *Ibidem*, § 157.

³⁸ *Ibidem*, § 160.

³⁹ *Ibidem*, § 149-151.

⁴⁰ *Ibidem*, Opinia odrębna sędziów Ziemele, De Gaetano, Laffranque i Keller, § 31-33.

⁴¹ *Ibidem*, § 34.

5. Podsumowanie

Jakkolwiek trudno oceniać pozytywnie wnioski Trybunału ze sprawy *Janowiec i inni przeciwko Rosji*, warto zwrócić uwagę na rozwój orzecznictwa dotyczącego proceduralnego aspektu art. 2 w sprawach śmierci, która miała miejsce przed związaniem się przez państwo Konwencją.

Jak wspomniano, w ostatnich latach ta – stosunkowo nowa – linia orzecznicza znajdowała coraz szersze zastosowanie. Dotyczy to zwłaszcza państw, które borykają się z problemami związanymi z rozliczeniem zbrodni ze swej niedawnej historii, a więc państw dawnego bloku wschodniego (tzw. młodych demokracji). Opisany mechanizm stanowi niekiedy jedyną możliwość dochodzenia przez skarżących swych roszczeń, ponieważ krajowy wymiar sprawiedliwości bywa w takich sprawach wysoce nieskuteczny. Dowodzą tego sprawy *Mocanu i inni przeciwko Rumunii* i *Przemysk przeciwko Polsce*. Spoglądając z tej perspektywy trudno nie dostrzec oczywistych zalet opisanego mechanizmu.

Z drugiej strony, należy dostrzec także pewne niedociągnięcia, wypunktowane przez sędziów-dysydentów w wyroku *Janowiec*. Dlatego też należy oczekiwać na dalszy rozwój i – być może – ewolucję orzecznictwa ETPC w tej sferze. Ważne jest – jak stwierdzili sędziowie w opinii odrębnej – *abydluga historia sprawiedliwości opóźnionej nie stała się statym przypadkiem sprawiedliwości, której odmówiono*⁴².

THE RIGHT TO LIFE AND THE RATIFICATION DATE OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS – THE EVOLUTION OF ECHR'S CASE-LAW

Key words: Temporal scope of art. 2, *Janowiec and others v. Russia*, *Šilih v. Slovenia*, *Šilih* criteria, procedural aspect of article 2

Summary

The determination of temporal scope of Convention is particularly important to qualify if a violation, which took place before state ratified the ECHR, can be examined by the Court. Over the years, the ECtHR had separated the obligation to conduct effective investigation concerning death that occurred before the Convention became binding to a State-Party, from the material aspect of right to life.

The main aim of this article is to analyze the case-law of European Court of Human Rights in this area. It is relatively new development, which seems to be subjected to evolution.

Even though the Court has created clear rules of interpretation in *Šilih v. Slovenia*, the case-law in this area may rise controversy. The best example of such situation is the *Janowiec and others v. Russia* judgment.

The extension of temporal aspect of article 2 of the ECHR is clearly important. This mechanism may – or even should – enable the former communist countries to deal with their difficult past and the crimes of past regimes.

⁴² *Ibidem*, § 36.